

Відгук

офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора Колодія Анатолія Миколайовича на дисертацію Завальнюка Ігоря Вікторовича «Конституційні основи забезпечення права на справедливий суд в Україні», представленої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Представлена дисертація присвячена актуальній теоретичній та практичній проблемі – конституційним основам забезпечення права на справедливий суд в Україні. Теоретична актуальність цього дисертаційного дослідження зумовлюється тим, що в Україні, на даний час, відсутні цілісні монографічні дослідження, які б висвітлювали теорію і практику конституційного права на справедливий суд в Україні.

Практична актуальність дисертаційного дослідження пояснюється тим, що сучасне вітчизняне праворозуміння та юридична практика далекі від дійсного запровадження цивілізаційно-загальноновизнаного, справедливого, насамперед, європейського правосуддя. До того ж, вітчизняне законодавство, у сфері правосуддя, на жаль, страждає безліччю недоліків як технічного, так і змістового характеру, маються на увазі ті закони та інші нормативно-правові акти, які прийняті останнім часом.

До того ж, надзвичайно актуальними, у сьогодення, є: забезпечення незалежності судової влади та суддів; викорінення корумпованості у судах; реформування судової влади; відновлення довіри до судів, запровадження справедливого суду. Саме вирішенню цих завдань і присвячена дисертаційна робота Завальнюка І.В., що також її актуалізує, з точки зору державно-правової практики.

Виправданою є структура дисертаційного дослідження, адже у Розділі 1 досліджуються теоретико-методологічні засади та генеза доктрини права на справедливий суд, у Розділі 2 – конституційно-правовий зміст, основи та компоненти права на справедливий суд як основи сучасного правовладдя, у

Розділі 3 – досвід конституційно-правової регламентації та реалізації права на справедливий суд у провідних країнах світу і можливості його впровадження в Україні, а у Розділі 4 – удосконалення конституційного механізму забезпечення права на справедливий суд в Україні. Така архітектоніка дослідження є логічно-послідовною, відбувається методом від загального до конкретного і сприяє найкращому викладенню та засвоєнню матеріалу.

Досить вдале визначення предмету і об'єкту дослідження дозволило автору ефективно спрямувати свої зусилля на досягнення поставленої мети і, тим самим, уникнути в роботі фактів розпорошеного і розпливчатого викладення матеріалу. У цьому сенсі, дисертаційна робота Завальнюка І.В. є цілісним, монографічно-структурованим, логічно-викладеним дослідженням.

Крім того, достовірність та обґрунтованість наукових результатів у дисертаційному дослідженні забезпечується оптимальною методологічною основою. Так, Завальнюк І.В. дуже вдало використовує різноманітні підходи, принципи та методи наукового дослідження, зокрема, методи: аналізу та синтезу; діалектичний; системно-структурний; системного аналізу; структурно-функціональний; порівняльно-правовий; формально-юридичний; логіко-семантичний; логіко-правовий (с. 32 – 34).

З точки зору наукової новизни отриманих результатів, робота Завальнюка І.В. також не викликає будь-яких сумнівів. Дійсно, їх наукова новизна визначається сучасною постановкою проблеми, теоретико-евристичним баченням наукового дослідження з позиції теорії конституційного права, а саме необхідністю комплексного теоретико-правового аналізу конституційних основ забезпечення права на справедливий суд в Україні, обґрунтуванням їх теоретичної бази, а також з'ясуванням можливості їх практичного використання.

Крім того, новизна отриманих результатів перш за все пов'язана з авторським визначенням права на справедливий суд, яке на відміну від існуючих раніше, визначає його як затверджену на конституційному рівні можливість особи здійснювати безперешкодний справедливий захист власних

прав, свобод та інтересів, які були порушені, у належних державних інституціях, наслідками застосування якої є їх повне відновлення. Зміст зазначеного визначення, з одного боку, узгоджується із вимогами природного права, загальнолюдськими цінностями, а з іншого – відповідає новій соціально-політичній орієнтації нашої держави як правової, соціальної, демократичної, глибинним економічним та соціально-політичним перетворенням, що відбуваються в країні. Тобто, новизна і актуальність одержаних результатів не викликає будь-яких запитань. Робота є актуальною не лише для юридичної науки, а і для юридичної практики.

Наукова новизна одержаних результатів (положень, узагальнень, висновків, пропозицій та рекомендацій) впливає з актуальності теми дослідження. Вона полягає також в тому, що сама робота є сучасним, комплексним науковим дослідженням конституційних основ забезпечення права на справедливий суд в Україні у сучасних умовах конституційного розвитку України. Найбільш цікавими, теоретично новими та практично значущими є наступні положення, висновки, класифікації, узагальнення, пропозиції та рекомендації цього дисертаційного дослідження:

- висновок, що «Право на справедливий суд є фундаментальною конституційно-правовою засадою у розвинутих країнах нашого часу. Гарантія його зі сторони держави, рівень дотримання принципів його забезпечення є дзеркалом стану і рівня розвитку правової культури конкретного суспільства» (с. 97);

- власна класифікація типології справедливості відповідно до якої «В межах, обумовлених конституційним правом, сфер суспільного життя, спираючись на об'єкт, запропоновано диференціювати справедливість в рамках різниці парадигм на: розподільну; змістовну; формальну; процедурну; ретрибутивну (відплатну); дистрибутивну та комутативну» (с. 133);

- узагальнення згідно якого «Виділивши базові змістовно-компонентні конституційної категорії права на справедливий суд, його зміст можна визначити як комплекс природних, організаційних, а також процедурних

правових компонентів, заснованих на принципі верховенства права, що забезпечують незалежний, безсторонній, доступний та справедливий суд» (с. 176);

- висновок про те, що «... право на справедливий суд у Великій Британії належно захищене. Звичайно, як і у будь-якій системі, можуть бути винятки з цього правила, проте саме для того, щоб боротися з такими проявами і існує ЄСПЛ» (с. 286);

- узагальнення, що «Велику роль в утвердженні права на справедливий суд зіграли такі принципи Конституції США, як принцип поділу влади, принцип федералізму і, особливо, принцип конституційного контролю» (с. 316);

- твердження, що «Дивлячись на позитивний досвід багатьох європейських країн, можна зробити висновок про те, що український законодавець міг би впровадити відповідну модель суду присяжних, що підвищило б довіру суспільства до суду, а також можливо було б сумістити дотримання верховенства права під час розгляду справи із дотриманням його законності» (с. 351);

- пропозиції стосовно шляхів вдосконалення конституційно-правових гарантій справедливого судочинства в Україні (с. 380);

- визначення згідно якого «... основними нормативними гарантіями конституційного механізму забезпечення права на справедливий суд в Україні виступають: 1) справедливість судочинства; 2) експліцитність судочинства; 3) розгляд справи упродовж розумного строку; 4) незалежність суду; 5) безсторонність суду; 6) утворення суду законом (с. 480).

Дисертація має чітко виражену практичну спрямованість, адже може бути використана у процесі правотворчої та правореалізаційної діяльності, як її методологічне підґрунтя, у науково-дослідній роботі та навчальному процесі, як їх першооснова.

Основні теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли своє відображення в тридцяти семи наукових працях, а саме: одній

монографії, двадцяти п'яти статтях, що опубліковані у фахових наукових українських та зарубіжних виданнях, а також тезах одинадцяти доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях (с. 43). Вони достатньо ємко та точно відображають зміст та головні надбання дисертаційного дослідження.

Зазначене свідчить про наукову новизну отриманих результатів і практичне значення підготовленої здобувачем роботи. Можна стверджувати, що мета дисертаційного дослідження досягнута, сформульовані завдання вирішені.

Разом з тим, як і будь-яка інша, проблемна наукова праця наявне дисертаційне дослідження характеризується певними недостатньо обґрунтованими та спірними положеннями, що носять дискусійний характер і можуть бути враховані в подальших дослідженнях за названою тематикою. А саме:

1. Оскільки дисертаційне дослідження називається «Конституційні основи забезпечення права на справедливий суд в Україні» то було б правильним розпочати його викладення із особисто авторського розуміння термінів «конституційні основи» та «забезпечення». При цьому «ОСНОВА, -и, ж. Те, на чому що-небудь ґрунтується, тримається, базується. // Головна складова частина чого-небудь; серцевина, ядро. // Найважливіша частина змісту чого-небудь. // Головні засади, підвалини чого-небудь (моралі, поведінки і т. ін.). // Провідні принципи, правила, якими хто-небудь постійно керується в житті, діяльності. // Джерело, база виникнення, розвитку чого-небудь. Найважливіші, вихідні положення чого-небудь (науки, теорії і т. ін.). Основи законодавства. Головна умова, запорука чого-небудь. // Визначальна риса, ознака чого-небудь»¹.

А термін «забезпечення», наприклад, стосовно прав та свобод людини і громадянина в Україні – це найбільш широка категорія у порівнянні із іншими поняттями цього понятійно-категоріального ряду (утвердження, створення

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с. (С. 861)

умов, реалізація, охорона, захист, відтворення). Виходячи із сказаного можна сформулювати загальне визначення забезпечення прав та свобод людини і громадянина в Україні під яким необхідно розуміти діяльність спрямовану на закріплення (регламентацію) прав та свобод, формування найбільш сприятливої атмосфери (умов) для фактичного їх втілення, їх фактичне втілення у суспільних, соціальних відносинах, профілактику, попередження, недопущення можливих порушень прав та свобод, встановлення об'єктивної істини, осіб, що все ж скоїли порушення, їх право та дієздатності та виконання щодо них покарань, відновлення їх первинної якості, повної здатності (у теоретичній та практичній площині) задовольняти потреби та інтереси громадян.

Певно, що розумінню цих складових забезпечення мали б бути присвячені окремі підрозділи дисертаційного дослідження. Адже, з точки зору теорії системності, розглядаючи будь-яке явище, що є елементом певної системи, доцільно, насамперед, змоделювати, хоча б схематично, цю систему, що дозволить чітко і недвозначно визначити місце і роль певного елемента у цій системі.

2. Враховуючи попереднє зауваження а також оцінюючи фактичний текст та зміст роботи дисертаційне дослідження варто було б назвати «Конституційне право на справедливий суд в Україні».

3. Зазначаючи, беззаперечно, професійну обізнаність Завальнюка І.В. у проблемі конституційних основ забезпечення права на справедливий суд в Україні в сучасних умовах конституційного розвитку України, його надзвичайно цікаві роздуми стосовно складових конституційного права особи на судовий захист, як частини права на справедливий суд, до яких належить доступ до Конституційного Суду України (с. 36), хотілося б почути його думку стосовно віднесення Конституційного Суду України до: а) органів судової влади; б) органів правосуддя; в) контрольно-наглядових органів; г) спеціалізованих конституційних органів.

Дисертант абсолютно правильно стверджує «З усією впевненістю можна констатувати, що вітчизняні конституційно-доктринальні спеціальні термінологічні поняття «суд» та «суд встановлений законом», не можуть

застосовуватися (та застосовуються, виключно, умовно) до КС України, як до єдиного вітчизняного органу конституційної юрисдикції, що є незалежним від єдиної системи судоустрою України і не виконує функцію здійснення правосуддя, а має інші, специфічні повноваження» (с. 407).

4. У підрозділі 2.1. «Конституційно-сутнісні основи забезпечення права на справедливий суд крізь призму принципу верховенства права» обов'язково треба було б використати нормативно визначене розуміння верховенства права, що закріплене у статті третій Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX зокрема регламентовано положення згідно якого «верховенства права, що включає, але не виключно, принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя». Тобто, саме з цих принципів складається принцип верховенства права (с. 135 – 158).

Загалом, зазначені рекомендації, побажання та запитання мають дискусійний характер і зумовлюються складністю проблеми, що пізнається та її неопрацьованістю в юридичних джерелах, що можливо і стало причиною, які їх викликали. Разом з тим зазначені положення не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, яка представляє собою закінчене наукове дослідження актуальної проблеми, яка має не тільки теоретичне, а й практичне значення.

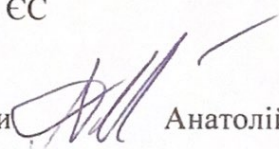
Саме тому можна констатувати, що дисертація Завальнюка І.В. є завершеним цілісним, науковим дослідженням, яке відзначається новизною і практичною спрямованістю, реальною перспективою подальших досліджень з проблем теорії права та конституційного права.

Положення дисертації повністю відображені у фахових виданнях та оприлюднені на науково-практичних конференціях. Практичне значення одержаних результатів посвідчується 6 актами впровадження. Список опублікованих джерел передбачає 640 найменувань. Текст автореферату відповідає змісту дисертації.

А отже можна сформулювати загальний висновок сутність якого у твердженні, що дисертаційне дослідження «Конституційні основи забезпечення права на справедливий суд в Україні» відповідає вимогам, які передбачені «Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, іншими нормативно-правовими актами, що врегульовують суспільні відносини у цій сфері, а його автор, Завальнюк Ігор Вікторович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
дослідження проблем правотворчості та
адаптації законодавства України до права ЄС
Інституту правотворчості та
науково-правових експертиз НАН України

 Анатолій КОЛОДІЙ

